

1

Hofplaats

HOFPLAATS

Artikel 1 Grondwet

Iedereen die in Nederland is, moeten altijd gelijk worden behandeld. Discriminatie is niet toegestaan. Bijvoorbeeld over godsdienst, levensovertuiging, politiek, ras of geslacht.

op de Hofplaats staat de Grondwetbank. De bank is 45 meter lang en is gemaakt uit marmer. Hierop staat artikel 1 van de grondwet geschreven. Het artikel gaat over dat iedereen gelijk moet worden behandeld, vooral de overheid tegenover de burger en discriminatieverbod. In 1983 is dit aan de grondwet toegevoegd.

2

Plein 2

TWEDE KAMER

Artikel 50 Grondwet

De Staten-Generaal vertegenwoordigen het hele Nederlandse volk.

Hoofdstuk 3 van de Grondwet gaat over de Eerste en Tweede Kamer. Samen vormen zij de Staten-Generaal. De 150 Tweede Kamerleden worden gekozen door het Nederlandse volk. De artikelen 50 tot en met 72 van de Grondwet bepalen wie er mogen stemmen, hoe de verkiezingen van de Eerste en Tweede Kamer verlopen, wie er lid mogen zijn van de Eerste en Tweede Kamer en wat hun taken zijn. De Tweede Kamer is medewetgever en controleur van de regering.

3

Plein

PLEIN

Artikel 9 Grondwet

- » Er mogen vergaderingen en betogingen gehouden worden, als iedereen zich verantwoordelijk houdt volgens de wet.
- » De wet kan regels stellen voor bescherming van de gezondheid, het verkeer en ter bestrijding of voorkoming van wanorde.

Dit is een plek waar drie artikelen uit de Grondwet regelmatig in de praktijk worden beoefend. De artikelen 5, 7 en 9. Het recht om petitie aan te bieden, het recht op vrije meningsuiting en het demonstratierecht. Het Plein is ook dagelijks gevuld met demonstranten en spandoeken. Het Plein werd in de zeventiende eeuw aangelegd. Midden op het Plein staat een standbeeld van Willem van Oranje. In zijn linkerhand heeft de prins een document, waarop de namen van de steden staan die de opstand tegen de Spanjaarden van de Tweede Kamer (2) zijn begonnen.

4

Plein 4

MINISTERIE VAN DEFENSIE

Artikel 98 Grondwet

- » De krijgsmacht bestaat uit vrijwillig dienenden en kan mede bestaan uit dienstplichtigen.
- » De wet regelt de verplichte militaire dienst en de bevoegdheid tot opschorting van de oproeping in werkelijke dienst.

Artikel 98 van de Grondwet regelt de dienstplicht. Er is nu geen dienstplicht in Nederland. Deze is 'opgeschort'. De Grondwet laat hier ruimte voor, maar maakt het ook mogelijk dat de dienstplicht in de toekomst weer wordt ingevoerd. Plein 4 is de voormalige plek van de afgevaardigden van Rotterdam en nu onderdeel van het Ministerie van Defensie. Hier is de Bestuursstaf gevestigd. Minister en de staatssecretaris hebben de leiding over Het Ministerie van Defensie. Het Ministerie van Defensie is een van de grootste werkgevers van Nederland.

5

Schedeldoekshaven 200

MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN

Artikel 3 Grondwet

Alle Nederlanders zijn gelijk in de openbare dienst.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is verantwoordelijk voor een goed functionerend groep van ambtenaren. Artikel 3 gaat over gelijke benoembaarheid in openbare dienst. Bij het kiezen van de ambtenaren mag dus geen onderscheid worden gemaakt naar man of vrouw, uiterlijk, geloof enzovoort. Lange tijd mochten mensen slechts werken als ambt voor de Nederlandse staat als zij protestants waren. Pas aan het einde van de achttiende eeuw gebeurde dit niet meer. In artikel 109 van de Grondwet wordt de basis voor de rechtspositie van ambtenaren verteld, die verder in de Ambtenarenwet is geregeld.

*Ligt buiten de looproute, maar zichtbaar vanaf Plein.

Binnenhof 18

TARENTJE MINISTER PRESIDENT

Artikel 45 Grondwet

6

- » De ministers vormen te zamen de ministerraad.
- » De minister-president is voorzitter van de ministerraad.
- » De ministerraad beraadslaagt en besluit over het algemeen regeringsbeleid en bevordert de eenheid van dat beleid.

De minister-president is voorzitter van de ministerraad en minister van Algemene Zaken. Zijn werkkamer bevindt zich sinds 1982 in het zgn. Het Torentje met uitzicht op de Hofvijver. Het Torentje wordt vaak genoemd naar premier genoemd die dan de functie heeft: Torentje van Balkenende, Torentje van Kok enz. In artikel 45 van de Grondwet wordt de minister-president genoemd. De titel minister-president kennen we pas sinds 1945. Pas in 1983 is de ministerraad opgenomen in de Grondwet.

Binnenhof 8A

RIDDERZAAL

Artikel 65 Grondwet

7

Jaarlijks op de derde dinsdag van september wordt door de koning in een gezamenlijke vergadering van de Staten-Generaal een troonrede voor. Die volgend jaar door de regering worden uitgevoerd.

Sinds 1904 wordt de troonrede uitgesproken in de Ridderzaal. In artikel 65 van de Grondwet wordt Prinsjesdag, de derde dinsdag van september, genoemd. Op die dag leest de koning(in) of een plaatsvervanger in een gezamenlijke vergadering van de Eerste en de Tweede Kamer de troonrede voor. De troonrede is door de ministers geschreven. Het is een toelichting op het beleid wat komende parlementaire jaar wordt uitgevoerd. Daarna presenteert de minister van Financiën in de Tweede Kamer een koffertje met daarin de rijksbegroting. Hierin staan de geplande inkomsten en uitgaven van de regering.

8

Binnenhof 1A

ERELIJST VAN GEVALLENEN

1940-1945

Tijdens de Tweede Wereldoorlog is onze Grondwet niet gebruikt. De Tweede Kamer en de Eerste Kamer kwamen niet meer bij elkaar; wetten bestonden nu uit de regels van, de door de Duitsers, aangestelde rijkscommissaris Arthur Seyss-Inquart. De Duitse regels stonden boven de Nederlandse Grondwet. De Duitse rijkskanselier Adolf Hitler heeft dit kunnen doorvoeren, omdat hij gebruik maakte van het Landoorlogreglement (artikel 43). Alle maatregelen moet nemen om zoveel mogelijk de openbare orde en het openbare leven te herstellen en te verzekeren.

Binnenhof 22

EERSTE KAMER

Artikel 55 Grondwet

De leden van de Eerste Kamer worden gekozen door de leden van provinciale staten. De verkiezing wordt gehouden binnen drie maanden na de verkiezing van de leden van provinciale staten.

Hoofdstuk 3 van de Grondwet gaat over de Eerste en Tweede Kamer. Samen vormen zij de Staten-Generaal, het Nederlandse parlement. De Eerste Kamer is in 1815 ontstaan, toen werden de leden benoemd door de koning(in). Sinds 1848 kiezen de leden van Provinciale Staten de 75 Eerste Kamerleden. De hoofdtak van de Eerste Kamer is het oordelen over wetsvoorstellen, zoals die door de Tweede Kamer zijn goedgekeurd. Daarbij let de Eerste Kamer vooral op de kwaliteit, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid van een voorstel. De Eerste Kamer kan een wetsvoorstel niet verbeteren, wel afwijzen.

10

Buitenhof 33

GEVANGENPOORT

Artikel 11 Grondwet

Ieder heeft recht op onaantastbaarheid van zijn lichaam.

De Gevangenpoort stamt nog uit de tijd dat de macht in handen was van een kleine groep notabelen. Er was een rechtssysteem zonder machtenscheiding. Een begin van ons rechtssysteem. In artikel 114 is geschreven dat de doodstraf niet kan worden opgelegd. Grondrechten als de onschendbaarheid van het lichaam zijn geregeld in artikel 1 van de Grondwet. Vanaf ongeveer 1420 werd de Gevangenpoort ook gebruikt als staatsgevangenis. Cornelis de Witt, broer van Johan, die toen raadspensionaris van Holland was, heeft hier op verdenking van 'beraad slagingen' tegen stadhouder Willem gevangen gezeten.

11

Binnenhof 20

ETRÊVESZAAL

Artikel 45 Grondwet

- » De ministers vormen samen de ministerraad.
- » De minister-president is voorzitter van de ministerraad.
- » De ministerraad besluit over het algemeen regeringsbeleid.

Artikel 45 van de Grondwet stelt dat alle ministers samen de ministerraad vormen. In de ministerraad wordt het beleid van de regering besproken en vastgesteld. Sinds 1977 komt de minister raad elke vrijdag bijeen in de Trêveszaal van het Ministerie van Algemene Zaken. De minister-president begint de vergadering. Het woord trêve komt uit het Frans en betekent 'wapenstilstand'. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog hebben hier onderhandelingen plaatsgevonden tussen Nederland en Spanje, die uiteindelijk in 1609 hebben geleid tot het Twaalfjarig Bestand.

9**GRAFISCH VORMGEVERS:**

Melissa Brals
Robin Kirpensteijn
Quinty Klunder
Josanne Roeveland

**PLATTEGROND
GRONDWET PAD**

Korte Bijverberg 3

KABINET DER KONINGIN artikel 47 grondwet

Alle wetten en koninklijke besluiten worden door de Koning en door een of meer ministers of staats secretarissen ondertekend.

Het Kabinet der Koningin zorgt voor de ambtelijke ondersteuning van de koningin bij de vertellen van haar staatsrechtelijke taken en werkt als schakel tussen koningin en ministers.

Eén van de taken van het Kabinet der Koningin is dat wetten en Koninklijke Besluiten. De minister-president heeft de ministeriële verantwoordelijkheid voor het Kabinet der Koningin.

12

13

Lange Voorhout 19

HUIS VAN VAN LIMBURG STIRUM artikel 24 grondwet

Het koningschap wordt erfelijk vervuld door de wettige opvolgers van Koning Willem, Prins van Oranje-Nassau.

Van Limburg Stirum vormde samen met Van Hogendorp en Van der Duyn van Maasdamp het zogenoemde Driemanschap. Dit driemanschap werd een voorlopig bestuur (november tot en met december 1813). Nadat de Fransen Nederland hadden verlaten wilde deze 3 Willem Frederik van Oranje-Nassau 'terug laten keren' uit Engeland. Het driemanschap had hem overtuigd om 'Soeverein Vorst' van de Nederlanden te worden. Van Limburg Stirum was gouverneur van Den Haag. Zijn woonhuis werd gebruikt in die dagen als een soort 'regeringscentrum'.

14

Lange voorhout 74

PALEIS LANGE VOORHOUT artikel 37 grondwet

- » Het koninklijk gezag wordt uitgeoefend door een regent;
- » zolang de Koning de leeftijd van achttien jaar niet heeft bereikt;
- » indien een nog niet geboren kind tot het koningschap geroepen kan zijn;
- » indien de Koning buiten staat is verklaard het koninklijk gezag uit te oefenen;
- » indien de Koning de uitoefening van het koninklijk gezag tijdelijk heeft neergelegd;
- » zolang na het overlijden van de Koning een opvolger ontbreekt.

Het Paleis Lange Voorhout werd een lange tijd in de wintermaanden bewoond door koninginregentes Emma, de vrouw en later weduwe van koning Willem III. Artikel 37 van de Grondwet noemt de regels over de manier waarop een regent wordt gekozen en hoe hij zou moeten regeren.

15

Kazernestraat 52

HOGE RAAD DER NEDERLANDEN Artikel 118 Grondwet

De Hoge Raad is binnen de grenzen bij de wet bepaald, belast met de cassatie van rechterlijke uitspraken wegens schending van het recht.

De Hoge Raad werkt in zijn huidige vorm en naam vanaf 1 oktober 1838. Het hoogste orgaan voor bestuursrecht is de Raad van State, maar de Hoge Raad is het hoogste rechtscollege binnen de 'gewone' rechterlijke macht in Nederland. De belangrijkste taak van de Hoge Raad is de cassatierechtspraak op het gebied van het civiele recht, het strafrecht en het bestuursrecht. Het doel van cassatierechtspraak is de rechtseenheid, rechtsontwikkeling en rechtsbescherming te verzekeren en te bevorderen. De Hoge Raad onderzoekt daarom niet of de feiten die de lagere rechter heeft vastgesteld juist zijn, maar alleen of het recht, inclusief de procesregels, juist is toegepast.

16

lange voorhout 6-8

ALGEMENE REKENKAMER artikel 76 grondwet

In de Algemene Rekenkamer worden de ontvanten en uitgaven van het Rijk onderzocht.

De Algemene Rekenkamer bestaat sinds 1814. In de Grondwet wordt in de artikelen 76 tot en met 78 beschreven hoe de Algemene Rekenkamer te werk gaat. De taak van de Algemene Rekenkamer is om te controleren of de inkomsten en uitgaven van het Rijk kloppen. Zij doet geen politieke uitspraken. Dat een bepaalde wet 'niet goed is' zal de Rekenkamer nooit zeggen. Wel kan de Algemene Rekenkamer oordelen dat een wet niet werkt zoals het zou moeten. Het is vervolgens aan de regering en/of de Tweede Kamer om hier politieke uitspraken over te doen.

- » Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levens overtuiging te behouden volgens de wet.
- » De wet kan ter zake van de uitoefening van dit recht buiten gebouwen en besloten plaatsen regels stellen ter bescherming van de gezondheid, in het belang van het verkeer en ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden.

De Kloosterkerk is het decor geweest van de religieuze en machtsstrijd tussen Johan van Oldenbarnevelt en Prins Maurits. Artikel D van de Grondwet stelt dat ieder het recht heeft zijn godsdienst of levensovertuiging vrij te belijden. Het artikel formuleert de basis van verdraagzaamheid en de door de Grondwet vastgestelde geloofsvrijheid. Samen met artikel 7 moet dit ervoor zorgen dat de overheid zich neutraal opstelt ten aanzien van de geloofsbeleving van de burgers.

17

lange voorhout 4

KLOOSTERKERK artikel 6 grondwet

20

Hoek Heulstraat/Kneuterdijk

PLAQUETTE HEULSTRAAT artikel 42 grondwet

- » De regering wordt gevormd door de Koning en de ministers.
- » De Koning kan niet worden gestraft; de ministers zijn verantwoordelijk.

Er is een herdenkingsplaquette aan de muur van het paleis Kneuterdijk. Dit is een herinnering aan de herzien van de Grondwet in 1848. Hierbij werd de macht van de koning(in) verminderd. Dit was voordelig voor de Staten-Generaal. Artikel 42 zegt dat de koning niet verantwoordelijk is voor de wetten die worden gemaakt, hier zijn de ministers verantwoordelijk voor. De koning(in) kan dan ook niet gedwongen worden af te treden door een politieke handeling; een minister wel. De onschendbaarheid van de Koning(in) komt ook tot uiting in het zogenaamde contraseign. Elke wet moet niet alleen door de koning(in), maar ook door een minister zijn ondertekend.

21

Noordeinde 64

PALEIS NOORDEINDE artikel 32 grondwet

Nadat de Koning de uitoefening van het koninklijk gezag heeft aanvaard, wordt hij ingehuldigd en legt hij een eed af in de hoofdstad Amsterdam in een openbare verenigde vergadering van de Staten-Generaal. Hij zwerft of belooft trouw aan de Grondwet en een getrouwe vervulling van zijn ambt. De wet stelt verdere regels vast.

Hoofdstuk 2 van de Grondwet stelt wie en wat de regering is en doet. Nederland is een constitutionele monarchie. De koning(in) is dus het staatshoofd. Hoofdstuk 2 van de Grondwet bestaat uit twee paragrafen. De eerste paragraaf regelt wie koning kan worden en hoe dat gebeurt via de regels van de erfopvolging. In de tweede paragraaf staat wat de regering doet en hoe zij wordt benoemd.

18

Kneuterdijk 20

PALEIS KNEUTERDIJK/ RAAD VAN STATE Artikel 73 Grondwet

- » De Raad van State houdt zich bezig met de voorstellen van wet en ontwerpen van algemene maatregelen van het bestuur. De Staten-Generaal geeft goedkeuring van verdragen en voorstellen.
- » Wanneer partijen serieus met elkaar van mening verschillen, onderzoekt de Raad de verschillen van het bestuur die bij koninklijk besluiten worden beslist.

De artikelen 73 t/m 75 van de Grondwet gaan over de Raad van State. De Raad van State is een Hoog College van Staat en heeft twee taken: een adviserende taak (belangrijkste wetgevingsadviseur van de regering en de Eerste en Tweede Kamer) en een rechtsprekende taak (hoogste algemene bestuursrechter). Hij neemt, (grond) wettelijk vastgesteld, een onafhankelijke positie in.

22

Dagelijkse Groenmarkt 1

OUDE RAADHUIS Artikel 4 Grondwet

Iedere Nederlander heeft gelijke recht de leden te kiezen die voor het gehele volk beslissingen nemen die van belang (kunnen) zijn. Het kiezen wie er wel en niet lid van deze leden mag worden. Behalve als er bij de wet gestelde beperkingen en uitzonderingen zijn.

Op het bordes van dit voormalig stadhuis is in 1917 het algemeen (mannen) kiesrecht bekend gemaakt. In hoofdstuk 1, artikel 4 van de Grondwet is het actief en passief kiesrecht beschreven. In Hoofdstuk 3, artikel 53 staat dat de verkiezingen geheim zijn, terwijl artikel 54 staat dat de kiesgerechtigde leeftijd voor de verkiezingen van de Tweede Kamer 18 jaar is. Het algemeen kiesrecht voor mannen werd in Nederland ingevoerd op 12 december 1917. In 1919 kregen vrouwen ook actief kiesrecht.

19

Kneuterdijk 8

HUIS VAN VAN HOGENDORP

Op 21 december 1813 wilde Willem Gijsbert dat Karel van Hogendorp een grondwet ontwierp. De Grondwet, waarin onder andere de erfopvolging voor het Huis van Oranje staat, werd op 29 maart 1814 vastgesteld. Aan de basis van de nieuwe Grondwet lag de 'Schets eener Constitutie' van Van Hogendorp (1809). In 1815 moest de Grondwet worden herzien vanwege de vereniging van de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden. Van Hogendorp werd voorzitter van de commissie die deze grondwet moest opstellen. In de Grondwet van 1815 werd het tweekamerstelsel (Eerste en Tweede Kamer) ingevoerd.

